

УДК 549.069 (477)

О.М. Пономаренко, В.І. Павлишин, Л.О. Соломатіна

Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення
ім. М.П. Семененка НАН України
03142, м. Київ, Україна, пр-т Акад. Палладіна, 34
E-mail: pan.igmof@gmail.com, v.i.pavlyshyn@gmail.com,
mineralogi1610@ukr.net

ВІД МІНЕРАЛОГІЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ ДО МІНЕРАЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ імені В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Стисло висвітлено історію музейної справи, мінералогічних музеїв світу та України в контексті передумов заснування нового музею в Україні. Створення мінералогічного музею імені Володимира Вернадського — це втілення в життя одного із багатьох проєктів першого президента Української академії наук. До її першочергових завдань він відніс і створення Мінералогічного музею, який мав складатися з двох тісно пов'язаних установ — власне Музею та Мінералогічного інституту. Через 50 років такий інститут — Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка Національної академії наук України, було створено, через 100 років настала черга перетворити мінералогічну колекцію при Інституті на Мінералогічний музей імені всесвітньо відомого вченого, *"...вся життя якого неперервно була пов'язана з Україною, з українським визвольним рухом"* (Н. Катаєва, 1990). Мінералогічна колекція започаткована у 1978 році, її основу склали особисті зібрання мінералів відомих українських мінералогів — академіків Євгена Лазаренка і Олександра Поваренних. Нині колекційний фонд складає понад 7000 зразків, які представляють майже 1000 мінеральних видів та їх різновидів із понад 50 країн світу з усіх континентів. За розмаїттям мінералів зібрання Інституту посідає гідне місце в Україні. Більше половини зразків виставлено в тематичних експозиціях: "Систематична мінералогія", "Каменебарвний букет з кремнезему", "Карбонатне розмаїття", "Скам'яніле дерево" тощо. Пріоритетною в колекції є експозиція "Мінерали України", в якій представлено зразки майже всіх мінеральних видів, відомих в надрах України.

Ключові слова: мінералогічна колекція, Мінералогічний музей, кристали-гіганти, експозиція, В.І. Вернадський.

Спочатку трохи музейної історії — далекої й близької. Історія музеїв, у тому числі кам'яних, сягає сивої давнини. За даними археологів, ще в XVI ст. до н. е. у Палаці правителів на о. Крит знаходилися зібрання різних предметів природного походження і діяльності людей. Поки ці зібрання ще не називались музеями й існували здебільшого у домівках багатіїв, вони відігравали скромну роль у розвитку просвітництва. З плином часу освічені й патріотично налаштовані громадяни сприяли концентрації художніх та історичних цінностей, виробів із каменю, часто — з коштовного каміння.

У часи Київської Русі колекції зберігалися у сховищах храмів і монастирів, наприклад, Києво-Печерської лаври. Їхнім першим і найчастішим експонатом були культові вироби з овруцького пірофіліту, нині незаслужено забутого виробного, скульптурного та технічного каменю.

1969 року у Києві на території Києво-Печерського державного історико-культурного заповідника відкрито Музей історичних коштовностей України, де зібрано унікальні скарби українського народу — від VI ст. до н. е. до XIX ст. н. е., зокрема коштовне каміння і вироби з нього.

Перший власне музей, імовірно, виник наприкінці XV ст., коли у Флоренції було виділено спеціальний будинок, де Лаврентій Ме-

© О.М. ПОНОМАРЕНКО, В.І. ПАВЛИШИН,
Л.О. СОЛОМАТИНА, 2019

дичі розташував багату колекцію переважно художніх творів. Орієнтовно у цей же час у Західній Європі створюються кунсткамери, в яких систематично, поряд з іншими раритетами, колекціонувалися предмети природного походження — копальни, тобто мінерали, породи, руди, скам'янілості. Згодом із кунсткамер і незалежно від них формувалися природознавчі музеї. На цій хвилі виник природознавчий музей у Львові (1830—1840 рр. — роки формування колекційного фонду), в якому, на жаль, мінералогічна тематика зникла. Більшість великих музеїв із мінералами, які нині називають національними або музеями натуральної історії, і власне мінералогічні (геологічні) музеї виникли у XVIII—XX ст.

Зокрема, у XVIII ст. у Петербурзі створені два знаних у світі музеї (сучасні назви): Гірничий музей [5, 25] і Мінералогічний музей імені О.Є. Ферсмана РАН [23], який нині знаходиться у Москві. У цьому ж столітті в Москві виник Державний геологічний музей імені В.І. Вернадського РАН (сучасна назва). Створення і розвиток цього музею були дуже цікавим складним процесом. Його історія пов'язана чи не найбільше з Московським університетом [23].

Нам, ініціаторам створення на сучасних заходах музеєзнавства музею нового типу, дуже важливо врахувати вельми повчальний досвід створення й діяльності цих всесвітньо відомих музеїв, насамперед Мінералогічного музею імені О.Є. Ферсмана РАН, в якому виставлена, ймовірно, найбільша у світі експозиція "Систематика мінералів" (≈3000 мінеральних видів) і унікальна експозиція "Форми знаходження мінералів", фахово підготовлена двома світлої пам'яті музейними авторитетами — О.О. Годовиковим і В.І. Степановим. Важливим також є те, що окрасою цих, як і інших великих музеїв Європи та Америки, є експоновані в них мінерали з України, насамперед кристали-гіганти. Мінерали України малюють, публікують [22], вони неодмінно представлені на виставках (мінералогічних шоу) Європи та Америки, в тому числі на найпотужнішому Тусон-шоу [19].

Повертаємося до музейної справи України, висвітленої у численних публікаціях [2, 4, 6, 7, 9, 14, 15, 17, 18, 20, 21 тощо]. Їхній аналіз дає змогу зробити декілька важливих для розуміння сутності теми статті висновків: 1) всі 14 музеїв України, власне мінералогічних або з вагомою часткою мінералогічних експонатів, народилися у XIX і XX століттях; 2) музейна справа

в Україні започаткована в Донецькому басейні: 1810 року на Луганському ливарному заводі було створено Мінералогічний кабінет з музеєм, які віддзеркалювали геологію і мінералогію Донбасу. З часом музей був реорганізований, функції його розширені і він перетворився на Мінералогічний і Геологічний музей усього Новоросійського краю; 3) на перший погляд, мінералогічна музейна справа в Україні розвинена добре, оскільки є чимало місць зберігання кам'яних колекцій. Однак далеко не всі музеї мають чітко означені та затверджені статуси, програми розвитку, періодичні видання, належну рекламу. У переважній більшості музеїв існує низький рівень або цілковита відсутність дослідницької праці. Комерційна діяльність знаходиться на нульовому рівні, є проблема з кадрами. Низький рівень пропаганди наукових знань і заходів щодо розвитку раціонального природокористування й охорони природи характеризує їхню діяльність у галузі екології й збереження мінерального розмаїття як малоефективну. Нам невідома хоча б одна доповідь на високих міжнародних форумах, наприклад Міжнародній мінералогічній асоціації, про музейну справу в Україні. Звідси випливає простий висновок: кам'яні музеї України, окрім Музею коштовного і декоративного каміння, малознані в Європі, у світі в цілому.

Тим часом у світі потужно крокують міжнародні конференції "Мінералогія і музеї". Перша така конференція відбулась в Лондоні (1988), друга — в Торонто (1992), третя — в Будапешті (1996). Яскравий приклад вельми потужної науково-організаційної діяльності у формі Міжнародного симпозіуму "Мінералогічні музеї" показує Мінералогічний музей [10—13] Санкт-Петербурзького державного університету, в якому хоронителем музею деякий час працював В.І. Вернадський. Згодом він відіграв ключову роль у розвитку музейної справи в Україні [20]. Історія цього питання така.

У травні 1918 р. М.П. Василенко — міністр народної освіти в уряді П. Скоропадського — запросив В.І. Вернадського взяти участь в організації й реорганізації вищої школи, у заснуванні Української академії наук і отримав від нього згоду очолити дві комісії — для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук (УАН) і з діяльності наукових закладів і вищої школи.

У "Записці В.І. Вернадського до Комісії для вироблення законопроекту про організацію Музею

та Інституту мінералогії при УАН" майбутній президент УАН пропонує важливі новаторські для України організаційні ідеї*. На той час у межах тодішньої України функціонували лише Мінералогічні кабінети (музеї) навчального призначення, поза якими не було жодного геологічного чи мінералогічного осередку. Одним із першочергових завдань УАН Володимир Іванович вважав створення Національного музею. На його думку, музеї у своїй діяльності мають поєднувати науково-освітню і науково-дослідну роботу, тому доцільно, щоб до їхнього складу входило дві установи, пов'язані між собою. За задумом В. Вернадського, Мінералогічний музей повинен будуватися з двох найтісніше пов'язаних установ — власне Музею й Мінералогічного інституту, які мають різні завдання, відрізняються науковою працею і методами її організації. Далі Володимир Іванович пояснює, що такий поділ спричинений сутністю самої мінералогії — природничо-історичної науки, тісно пов'язаної з хімією і фізикою. Її зв'язок з першою із них мабуть більший, ніж із будь-якою іншою науковою дисципліною. Мінералогія і народжена нею геохімія являють собою, за В. Вернадським, "хімію земної кори" [3]. Таке розуміння сутності мінералогії адекватно віддзеркалюється в її методології. Фізичні та хімічні методи дослідження мінералів просякають усю працю мінералога. Водночас обсерваційна робота в полі, необхідність мати якомога багатший порівняльний матеріал щодо мінералів із різних місцевостей і різного походження, не дають можливість відокремити Мінералогічний інститут від Мінералогічного музею. Обидва ці відділи повинні бути злучені, а їхня робота має тривати у тісному контакті.

"Одним із найголовніших завдань Українського мінералогічного музею, — наголошує вчений, — повинно бути вивчення мінералогії України", оскільки мінералогічно Україна фактично не вивчена. Лише для Волині та повітів Таврії, що увійшли до складу України, на той час існували, хоча й неповні, списки мінералів, решту української території мінералогічно не досліджено. Навіть Кривий Ріг і манганові руди Наддніпрянщини належним чином не були вивчені. Тому "першим завданням Музею пови-

нно бути — зазначає В. Вернадський, — видання мінералогії України. Для цієї мети Музей повинен... мати в своєму розпорядженні картковий каталог мінералів України, який буде поповнюватись та завершуватись".

Разом із тим, розвиває свою думку мінералог В. Вернадський, для будь-якої топографічної роботи неминує слід мати порівняльний мінералогічний матеріал для напрацювання і вдосконалення класифікації мінералів. Тому доцільно нагромаджувати матеріал із дуже далеких місцевостей. Наприклад, для того, щоби розібратися в мінералах Наддніпрянщини, слід вивчити манганові мінерали Кавказу та Індії. Тому **найперше** Мінералогічний музей обов'язково мусить мати якомога повніший матеріал зі всієї земної кори. Та не лише з цього погляду у музеї треба мати якнайповніший мінералогічний матеріал з регіонів, що знаходяться поза межами України. Національний музей повинен давати змогу вести на території України наукову працю в царині описового природознавства. Для цього він має посідати чільне місце за повнотою колекцій й давати фахівцеві змогу діставати відповідь на всі питання, які виникають у процесі природничо-історичного дослідження.

Створення такого Музею, на думку В. Вернадського, надзвичайно актуально ще й тому, що Україна стоїть перед необхідністю використання природних ресурсів. І хоча в мінералогічному відношенні багатства України не такі-то вже великі та вимагають дуже обережного ставлення, все ж вони відіграватимуть велику роль в її економічному житті. До того ж ми їх не дуже ґрунтовно знаємо, оскільки вивчені вони недостатньо. Тому **другим** необхідним завданням є створення при музеї відділу прикладної мінералогії, в якому будуть зібрані всі корисні мінерали та руди України: глини, торф, вугілля, сіль, залізо, манган, графіт, фосфорити тощо в порівняльному сенсі з продуктами всіх типів, відомих на всій земній кулі.

Нарешті, **третім** розділом Музею повинна бути, зазначає В. Вернадський, збірка (колекція) метеоритів. В Україні маємо гарні колекції в університетах, насамперед Одеси та Харкова. Для розвитку цього розділу музею вчений пропонує створити центр роботи зі збору та вивчення метеоритів: треба оперативно зібрати цей матеріал для майбутнього, бо, якщо це не буде зроблено, він пропаде раз і назавжди.

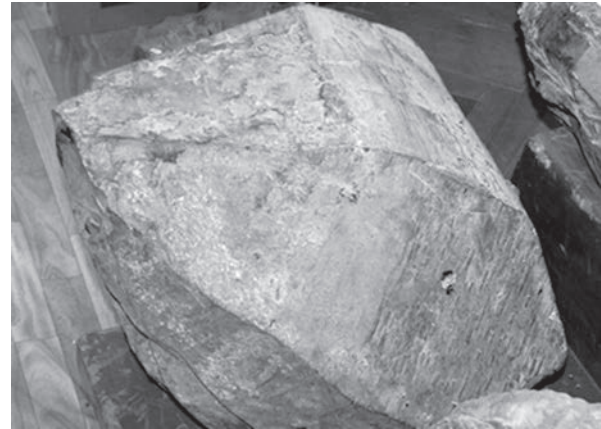
З 14-ти два музеї України мають академічне підпорядкування [18]. Національний музей,

* Тут і далі цитати В. Вернадського наводимо за виданням "Історія Академії наук України. 1918—1923": док. і матеріали. Відп. ред. П.С. Сохань. Київ: Наук. думка, 1993. 376 с.

створення якого було у планах першого президента УАН, мав охоплювати різні відділи, у тому числі мінералогічний. Утворений у 1966 році Центральний науково-природничий музей при Академії наук отримав статус національного лише через 30 років, у Незалежній Україні, та виконує популяризаторські і просвітницькі завдання. Музей посідає чільне місце з-поміж усіх природничих музейних закладів України, має періодичне видання "Вісник Національного науково-природничого музею НАН України" і невеликий, але потужний науковий колектив, який займається також і дослідженнями [14]. Мінералогія представлена у ньому лише як один із підрозділів Геологічного музею, у якому експонована чи не найкраща колекція мінералів і руд України, насамперед із гірничорудних районів. Реєстр мінеральних видів, що увійшли до складу колекції Геологічного музею, нараховує 1451 експонат [7].

В. Вернадський вважав, що музеї мають виконувати науково-освітню роботу разом з науково-дослідною, тому складатися з двох найтісніше поєднаних між собою установ, перед якими стоять різні завдання і які розрізняються за методами організації наукової праці. Це, наприклад, робота в полі з метою зібрати якнайповніший порівняльний матеріал із різних місцевостей й різного походження, з іншого — дослідницька робота з застосуванням фізичних і хімічних методів вивчення мінеральної речовини, що може бути виконана лише у добре технічно оснащеному науковому інституті. Це не дає можливості відокремити Мінералогічний інститут від Мінералогічного музею. Вони мають бути якнайтісніше злучені, а їхня робота — провадитися у тісному контакті. У цьому контексті стверджуємо, що ідеї В.І. Вернадського організаційно втілені в життя досі не в повному обсязі, Мінералогічний інститут (ІГМР) створено, а "власне Мінералогічного музею" досі немає. Маємо лише мінералогічну колекцію в Геологічному музеї Національного науково-природничого музею НАН України.

При ІГМР існує зібрання мінералів і гірських порід, яке поповнюють співробітники Інституту після експедиційних робіт, а також мінералогі-аматори. Це середній музей, що має статус мінералогічної колекції. Вона започаткована в 1978 р. за ініціативою двох видатних академіків Є. Лазаренка і О. Поваренних та за підтримки тодішнього директора Інсти-

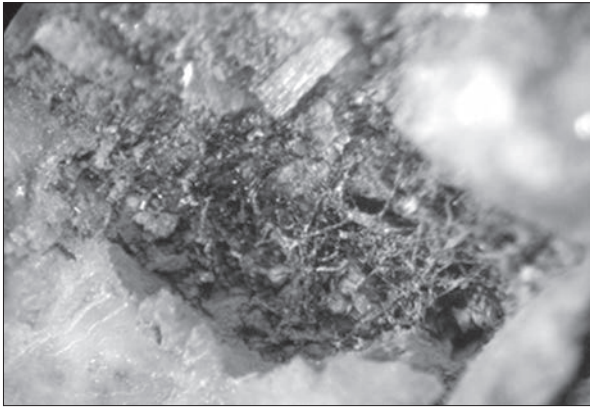

Кристал-гігант димчастого кварцу масою близько 100 кг. Волинське родовище камерних пегматитів, Україна. З колекції академіка Є.К. Лазаренка

Giant crystal of smoky quartz about 100 kg in weight. Volyn deposit of chamber pegmatites, Ukraine. Collection of academician Ye.K. Lazarenko

туту М. Щербака. Колекція Є. Лазаренка та його учнів, що налічувала близько тисячі зразків, представляла регіональну мінералогію України. Колекція О. Поваренних доповнила її представниками рідкісних мінералів зі всього світу. За час, що минув, відбулося суттєве розширення колекції. Понад сотню зразків мінералів музей отримав від своїх співробітників — О. Платонова, С. Галія, В. Мельникова, В. Павлишина, В. Беліченка та ін. Завдяки А. Волошину колекція поповнилася зразками з Кольського півострова, завдяки А. Лисенку — з Якутії і Магаданської області. Треба також відзначити активну діяльність зі збору рідкісних мінеральних видів мінералога-аматора, адмірала у відставці, героя Радянського Союзу Г. Рогачевського. Нині колекційний фонд нараховує понад 7 тис. зразків мінералів (≈1000 мінеральних видів і різновидів), мінералодів, декоративного і виробного каміння, руд, деяких гірських порід, розподілених за різними розділами. Отже, мінералогічна колекція ІГМР НАН України — це унікальне зібрання мінералів, насамперед України, яке репрезентує її головні структурно-тектонічні регіони — Карпати і Крим, Волино-Подільську плиту, Український щит та Донецьку складчасту область.

"Золотим" надбанням колекції є зразки кристалів-гігантів та велетенських друз. Це, перш за все, близько 20 величезних кристалів кварцу з Волині, Уралу, Приморського краю та Казахстану; монокристали і друзи польових шпатів, у тому числі зросток кристалів граніт-

Агрегати кериту в лімонізованих порожнинах розчинення в топазі, Волинське родовище камерних пегматитів, шахта № 3, Україна. Дарунок В. Василенка, 2014 р.

Kerite aggregates in limonitized voids of dissolution in topaz. Volyn deposit of chamber pegmatites, mine No. 3, Ukraine. Gift of V. Vasylenko in 2014

ного пегматиту з Волинського родовища; унікальні за розміром і цілісністю кристалів друзи топазу і фрагмент кристалу масою більше 50 кг. Неперевершені за досконалістю і розмірами астрофілітові "сонця" з Кольського півострова, агрегати цеолітів із Приазов'я, Казахстану, Забайкалля; шітки целестину, бариту та гіпсу з Прикарпаття, велетенські (понад 0,5 м) кристали слюди з Ковдору і Мамського родовища, кальцитові "троянди" і шітка великих кристалів андрадиту з Далекого Сходу, багатокілограмові штуфи чароїту, забайкальського нефриту,

ляпіс-лазурі з Малобистринського родовища, карадазької яшми та інші.

Не менш цінними є зразки з рідкісними і дуже рідкісними мінералами, які переважно, належать до мікросвіту і є об'єктами бінокулярного (0,1–1 мм), мікро- (0,001–0,1 мм) і нанорівнів (<0,001 мм). Включення мікрокристаліків арсенату ртуті — чурсиніту — діагностовано за допомогою електронного мікроскопа в зразках з Чаувайського (Hg) родовища. Рідкісні сульфосоли з колекції О.С. Поваренних зберігаються в порошкових пробах — залишках робочих монофракцій.

Під час упорядкування колекційного фонду було знайдено понад 20 нових для мінералогічної колекції мінеральних видів. Серед них баделеїт з Ковдору, лейкосфеніт, гадолініт-(Y), монацит із Ловозерського масиву, виноградовіт, джерфішерит з Хібін (Кольський п-ів), бісміт із Тигринового родовища на Далекому Сході та ринерсоніт з Гольцового родовища в Східному Саяні, афганіт та бистрит із Малобистринського родовища в Прибайкаллі, туркестаніт з льодовика Дара-і-Піоз у Таджикистані та інші. Знахідка рідкісного сульфоселеніду вісмуту— лайтакариту з урочища Подулки в Закарпатті виявилась несподіванкою у ході деталізації зібрання минулих років.

Серед експонатів є унікальні зразки з рідкісними мінералами. Наприклад, зразки перолтиту з лужних метасоматитів у Східному Приазов'ї, де він був знайдений 1992 року. Це друга

Експозиція "Мінерали України"
Exposure "Minerals of Ukraine"

його знахідка у світі. Уперше перолтит описаний як новий мінеральний вид 1991 року в зразках із жил гранітного пегматиту в нефелінових сієнітах масиву Сент-Ілер (*Saint Hilaire*) в Канаді. У зразках із родовища Шерлова Гора в Забайкаллі за допомогою електронного мікроскопа діагностовано оксифторид вісмуту — заварицькіт.

Останнім часом завдяки мінералогам-аматорам, зібрання поповнилося новими цікавинками. Серед них заслуговує на особливу увагу кристал топазу розміром $5 \times 8 \times 11$ см зі скупченнями щетинок кериту. Ця вуглеводнева речовина з ряду твердих бітумів виявлена в камері тільки одного камерного пегматиту Волині. У літотеці ІГМР керит був представлений лише у вигляді мономінерального чорного повстеподібного агрегату, складеного короткими переплетеними волокнами.

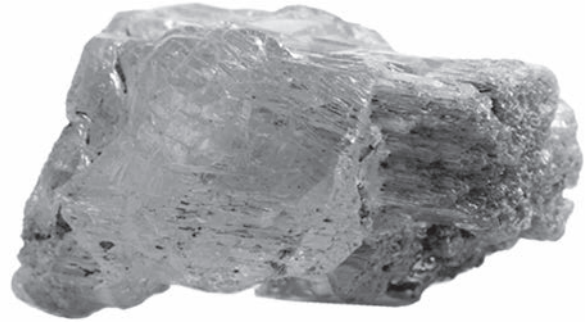
Не менш цікавими є зразки із Заваллівського родовища графіту, в яких агрегати романешиту утворюють ниркоподібні скоринки на об'ємних дендритах графіту. Серед поповнень зі Східного Приазов'я, новинкою в нашій колекції виявились зразки метасоматитів з кар'єрів Старого Криму, в яких знайдено кристали топазів довжиною до 2 см.

2014 року в колекції з'явилися зразки ларніт-майєнітової породи з формації Хатрурим (*Hat-rurim Formation*), що в Ізраїлі. Голотипні зразки з шуламїтитом та фторкюйгенитом — "царський подарунок" від В. Шарігіна.

Близько 60 % зібрання знаходиться в постійних експозиціях, головними серед яких є "Систематична мінералогія" і "Мінерали України". Створені і періодично оновлюються — тематичні експозиції як "Каменебарвний букет з кремнезему", "Карбонатне розмаїття", "Скам'яніле дерево" тощо.

Експозиція "Систематична мінералогія" побудована відповідно до кристалохімічної класифікації Нікель — Штрунца (www.mindat.org). Ця експозиція нараховує близько 1000 зразків з родовищ та рудопроявів багатьох країн світу та України. Серед них є унікальний зразок з лазаренкоїтом, названим на честь академіка АН УРСР Є.К. Лазаренка. Мінерал виявлено у складі окиснених шмальтин-льолінгітових руд кобальт-нікелевого родовища Хову-Акси в Західному Сибіру.

Цілком природно, що пріоритетною в колекції є експозиція "Мінерали України". На кінець 2006 року мінеральне царство України

Регенерація кристала берилу агрегатом паралельно-стовпчастих індивідів. Волинське родовище камерних пегматитів, Україна

Crystal of beryl regenerated by aggregate of parallel-columned individuals. Volyn deposit of chamber pegmatites, Ukraine

було представлено 1200 мінеральними видами і різновидами [9], що формують велике розмаїття типів гірських порід і руд. Водночас є великі перспективи щодо відкриття нових мінералів. Це зумовлено, передусім, особливим геоструктурним положенням території України, її віком (понад 3,5 млрд рр.), широким спектром умов формування мінеральних комплексів та наявністю мінералогічних провінцій зі складною, насиченою мінералогічними подіями, геологічною історією.

Сформовані окремі вітрини для зразків із Волинського родовища камерних пегматитів, Приазов'я та Криворізького залізрудного басейну.

У експозиції "Мінерали України" наявні також зразки мінеральних видів і різновидів, які як нові відкриті в геологічних утвореннях України. Це волнін — морфологічний різновид бариту, калушит (сингеніт), карпатит — новий органічний мінеральний вид, сколіт — змішаношаруватий мінерал із Передкарпаття, аурбахіт — морфологічний різновид циркону, тараміт — амфібол з ряду рогової обманки, приазовіт — продукт зміни самарськіту з нефелінових сієнітів Приазовського масиву; донбасит і тарасовіт — мінеральні види з кварцових жил Нагольного кряжу в Донбасі.

Нині колекцію використовують як із науковою, так і з освітньо-пізнавальною метою. Науково-дослідна робота спрямована на детальніше вивчення мінеральних видів та їхніх різновидів, подекуди зі вже цілком відпрацьованих геологічних об'єктів. Досліджені на тонкому рівні зразки з надр України даватимуть змогу порівняти їх з аналогічними знахідками інших регіонів світу, а також можливість відкриття

нових мінералів. Хоча найчастіше нововідкриті мінерали будуть віднесені до рідкісних мінералів, вивчення їх становитиме інтерес із наукової та практичної точки зору.

У залах мінералогічної колекції організуються екскурсії для приватних осіб, студентів закладів вищої освіти та учнів шкіл, гімназій і ліцеїв. Серед відвідувачів і відомі вчені, і мінералоги-аматори, і студенти та учні. Багато з них залишили свої позитивні враження в книзі відгуків — професор Клаус Лангер з Німеччини, академік М.П. Юшкін (РАН), вчені з Польщі, Нідерландів, Словачки та інших країн.

З метою популяризації мінералогічних знань Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка спільно з Українським мінералогічним товариством видав два фотоальбоми — "Мінералогічна колекція" (2012) і "Мінерали рудопроявів та родовищ корисних копалин України" (2019). До цих альбомів увійшли світлини зразків із мінералогічної колекції Інституту з короткими коментарями фахівців. Певною мірою цій темі присвячено також розкішний альбом "Мінерали України" (упоряд. О.М. Пономаренко, В.М. Квасниця, Д.С. Черниш, В.Т. Скобін. Київ, 2018. 34 с.).

Складено електронну базу зразків, в якій наведено макрочарактеристику, прив'язку і місце в експозиції. Вона дає змогу оперативно працювати з матеріалом колекції, полегшує пошук потрібних зразків, пришвидшує створення тематичних експозицій та обмін зразками. База даних безперервно вдосконалюється, постійно триває робота, скерована на створення електронного каталогу мінералів.

Наведений вище історичний й фактологічний матеріал логічно підводить нас до висно-

вку про наукову та практичну доцільність створення в НАН України нового європейського рівня музейного осередку — Мінералогічного музею, — відповідно до настанов В.І. Вернадського і сучасних музейних функцій, викладених у матеріалах Музейної комісії Міжнародної мінералогічної асоціації.

Окрім наукової, науково-організаційної, природоохоронної, консерваційної (консерваційна мінералогія), просвітницької та популяризаторської роботи перед Музеєм стоїть завдання створити сучасну чітко систематизовану колекцію представницьких зразків мінералів України та світу, щоб науковці Інституту на тонкому рівні вивчали мінерали національних надр і мали змогу порівнювати їх зі світовими знахідками. Музей також стане місцем зберігання типових зразків перших знахідок рідкісних мінералів на території України, або, взагалі, вперше відкритих на її території. Таким чином буде втілено в життя ще один задум В. Вернадського — тісно поєднати роботу музею і науково-дослідного інституту. Тому не дивно, що Вчена рада ІГМР на своєму засіданні в 2018 році звернулася до Президії НАН України з проханням надати мінералогічній колекції статусу Музею з присвоєнням йому імені Володимира Вернадського.

Попереду неймовірно велика та складна робота — залучити інвестиційні кошти, реформувати та реструктуризувати (відповідно до структури сучасної мінералогії) колекцію, розширити та відремонтувати нові музейні приміщення і тим самим у повному обсязі реалізувати ідею В.І. Вернадського, який наголошував: "...без минералогических собраний немыслимо развитие минералогии" [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Анастасенко Г.Ф., Кривовичев В.Г. История минералогического музея Санкт-Петербургского государственного университета. СПб., 1998. 112 с.
2. Васишин І.С., Індутний В.В., Павлишин В.І. та ін. Музей коштовного і декоративного каміння. Відп. ред. В.І. Павлишин. Київ: ДГЦУ, 2001. 100 с.
3. *Геологический словарь*. Гл. ред. К.Н. Паффенгольц. М.: Недра, 1973. Т. 1. 487 с.
4. Геологія і корисні копалини України: Атлас. 1 : 5 000 000. Гол. ред. Л.С. Галицький. Київ, 2001. 162 с.
5. Горный музей: Уч. нагляд. пос. Под ред. В.С. Литвиненка. СПб., 2008. 128 с.
6. Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України: 50 років. Гол. ред. О.М. Пономаренко; Відп. ред. В.І. Павлишин. Київ, 2019. 260 с.
7. Король Р.Ф., Комар Ю.Г., Русько Ю.О. Мінерали Геологічного музею ННПМ НАН України. Каталог. Київ, 2008. 153 с.
8. Матковський О., Павлишин В., Сливко Є. Основи мінералогії України. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 856 с.
9. Матковський О.І., Павлишин В.І. Університетський період становлення і розвитку описової мінералогії в Україні (XIX—1940-і роки XX ст.). *Мінерал. зб.* 2018. № 68, вип. 2. С. 3—23.
10. Минералогические музеи в XXI веке. Отв. ред. А.А. Золотарев, В.Г. Кривовичев. СПб.: СПб гос. ун-т, 2000. 162 с.
11. Минералогические музеи. Отв. ред. В.Г. Кривовичев. СПб.: НИИЗК, 2002. 379 с.

12. Минералогические музеи. Отв. ред. В. Демпайер, В.Г. Кривовичев. СПб.: СПб гос. ун-т, 2005. 380 с.
13. Минералогические музеи. Отв. ред. В. Демпайер, В.Г. Кривовичев. СПб., 2008. 313 с.
14. Національний науково-природничий музей НАН України. Геологічний, палеонтологічний, зоологічний, ботанічний. Коорд. проекту І.Г. Ємельянов, О.В. Червоненко, В.П. Гриценко та ін. Київ: Горобець, 2012. 176 с.
15. Нестеровський В.А., Волконська Л.О. Мінералогічні музеї України. *Зап. Укр. мінерал. т-ва*. 2011, **8**. С. 143—147.
16. Новик Е.О., Пермяков В.В., Коваленко Е.Е. История геологических исследований Донецкого каменноугольного бассейна (1700—1917). Киев: Изд-во АН УССР, 1960. 531 с.
17. Павлишин В.І. Музейна справа і проблема мінерального розмаїття в Україні. *Мінерал. зб.* 2002. № 52/1. С. 12—14.
18. Павлишин В., Матковський О., Довгий С. Здобутки мінералогії в Україні (до 100-річчя Геологічної служби України та Національної академії наук України). Київ: Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2018. 146 с.
19. Пеков И.В. Минералы бывшего СССР на Тусон-шоу 2001. *Среди минералов (Альманах)*. Ред.-сост. А.А. Евсеев. М., 2001. 196 с.
20. Пономаренко О.М., Павлишин В.І., Кульчицька Г.О., Соломатина Л.О. Мінералогічному музею імені Володимира Вернадського бути! Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання: *Матеріали восьмої наук.-практ. конф. (сміт Хорошів, 4 жовт. 2019 р.)*. Київ, 2019. С. 192—203.
21. Природничі музеї та їх роль в освіті і науці: Матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 27—30 жовт. 2015 р.). Гол. ред. В.А. Михайлов. Київ, 2015. 152 с.
22. Слетов В.А. Рисуя минералы. *Среди минералов (Альманах)*. Ред.-сост. А.А. Евсеев. М., 2001. С. 154—183.
23. Старейшие минералогические музеи СССР. *Очерки по истории геологических знаний*. Вып. 25. Гл. ред. П.П. Тимофеев. М.: Наука, 1989. 239 с.
24. Хомяков А.П. О числе минеральных видов в природе. *В мире минералов*. 2009. **14**, вып. 1, С. 4—6.
25. Цветные камни, минералы и руды в музеях Ленинграда / Н.Б. Абакумова, Д.П. Григорьев, Е.В. Давыдов и др. Л.: Наука, 1982. 83 с.
26. Щербак Н.П. Владимир Иванович Вернадский. 2-е изд. Киев: Наук. думка, 1988. 108 с.

Надійшла 16.10.2019

REFERENCES

1. Anastasenko, G.F. and Krivovichev, V.G. (1998), *The history of the mineralogical museum of Saint-Petersburg state university*, St. Petersburg, RU, 112 p. [in Russian].
2. Pavlyshyn, V.I. (ed.) (2001), *Museum of precious and decorative stones*, DGTsU, Kyiv, UA, 100 p. [in Ukrainian].
3. Paffengolz, K.N. (ch. ed.) (1973), *Geological dictionary*, Vol. 1, Nedra, Moscow, RU, 487 p. [in Russian].
4. Halyts'kyu, L.S. (ch. ed.) (2001), *Heolohiya i korysni kopalyny Ukrayiny: Atlas*. 1 : 5000000, Kyiv, UA, 162 p. [in Ukrainian].
5. Litvinenko, V.S. (ed.) (2008), *Mining museum: visual aid*, St. Petersburg, RU, 128 p. [in Russian].
6. Ponomarenko, O.M. (ch. ed.) (2019), *MP Semenenko Institute of Geochemistry, Mineralogy and Ore Formation, NAS of Ukraine: 50 years*, in Pavlyshyn, V.I. (resp. ed.), Kyiv, UA, 260 p. [in Ukrainian].
7. Korol, R.F. and Komar, Yu.G. and Rusko, Yu.O. (2008), *Minerals of the Geological museum. NMNS of the NAS of Ukraine Catalog*, Kyiv, UA, 153 p. [in Ukrainian].
8. Matkovskiy, O., Pavlyshyn, V. and Slyvko, Ye. (2009), *Osnovy mineralohii Ukrayiny*, Publ. Centre Lviv. Nac. Univ., Lviv, UA, 856 p. [in Ukrainian].
9. Matkovskiy, O.I. and Pavlyshyn, V.I. (2018), *Mineral. zb.* No. 68, Iss. 2, Lviv, UA, pp. 3-23 [in Ukrainian].
10. Zolotar'ov, A.A. and Krivovichev, V.G. (eds) (2000), *Mineralogical museums in the 21st century*, St. Petersburg State Univ., St. Petersburg, RU, 162 p. [in Russian].
11. Krivovichev, V.G. (ed.) (2002), *Mineralogical museums*, NIIZC, St. Petersburg, RU, 379 p. [in Russian].
12. Depmeyer, V. (ch. ed.) (2005), *Mineralogical museums*, St. Petersburg State Univ., St. Petersburg, RU, 380 p. [in Russian].
13. Depmeyer, V. (ed.) (2008), *Mineralogical museums*, St. Petersburg, RU, 313 p. [in Russian].
14. Yemel'yanov, I.G., Chervonenko, O.V., Hrytsenko, V.P. and et al. (2012), *National Museum of Natural History of the NAS of Ukraine. Geological, paleontologic, zoological, botanical*, Horobets press, Kyiv, UA, 176 p. [in Ukrainian].
15. Nesterovsky, V.A. and Volkonskaya, L.O. (2011), *Zap. Ukr. Mineral. tov-va*, Vol. 8, Kyiv, UA, pp. 143-147 [in Ukrainian].
16. Novik, E.O., Permyakov, V.V. and Kovalenko, E.E. (1960), *History of geological exploration of the Donetsh coal basin (1700-1917)*, Izd-vo AN UkrSSR, Kyiv, UA, 531 p. [in Russian].
17. Pavlyshyn, V. (2002), *Mineral. Review*, No. 52/1, Lviv, UA, pp. 12-14 [in Ukrainian].
18. Pavlyshyn, V., Matkovskiy, O. and Dovgy, S. (2018), *Zdobutky mineralohiyi v Ukrayini (do 100-richchya Geologichnoyi sluzhby Ukrayiny ta Nacionalnoyi akademiyi nauk Ukrayiny)*, In-t obdarovanoyi dytyny NAPN Ukrayiny, Kyiv, UA, 146 p. [in Ukrainian].
19. Pekov, I.V. (2001), *Sredi mineralov, Al'manakh*, in Evseev, A.A. (ed.), Moscow, RU, 196 p. [in Russian].
20. Ponomarenko, O.M., Pavlyshyn, V.I., Kulchytska, G.O. and Solomatina, L.O. (2019), *Materials of the Eighth Scientific-Pract. Conf., Khoroshiv township, UA, October 4, 2019*, Kyiv, UA, pp. 192-203 [in Ukrainian].
21. Mikhailov, V.A. (ch. ed.) (2015), *Materialy mizhnar. nauk. konf. 27-30 zhovtnya*, Kyiv, UA, 152 p. [in Ukrainian].
22. Sletov, V.A. (2001), *Sredi mineralov, Al'manakh*, in Evseev, A.A. (ed.), Moscow, RU, pp. 154-183 [in Russian].
23. Timofeev, P.P. (ch. ed.), (1989), *Ocherki po istorii geologicheskikh znaniy*, Vyp. 25, Nauka, Moscow, RU, 239 p. [in Russian].
24. Khomyakov, A.P. (2009), *In the world of minerals*. Vol. 14, Vyp. 1, Moscow, RU, pp. 4-6 [in Russian].

25. Abakumova, N.B., Grigor'yev, D.P., Davydov, E.V. et al. (1982), *Colored stones minerals and ores in museums of Leningrad*, Nauka, Leningrad, RU, 83 p.
26. Shcherbak, N.P. (1988), *Vladimir Ivanovich Vernadsky*, 2nd ed., Nauk. dumka, Kyiv, UA, 108 p. [in Russian].

Received 16.10.2019

А.Н. Пономаренко, В.И. Павлышин, Л.А. Соломатина
 Институт геохимии, минералогии и рудообразования
 им. Н.П. Семеновко НАН Украины
 03142, г. Киев, Украина, пр-т Акад. Палладина, 34
 E-mail: pan.igmof@gmail.com, v.i.pavlyshyn@gmail.com,
 mineralogi1610@ukr.net

ОТ МИНЕРАЛОГИЧЕСКОЙ КОЛЛЕКЦИИ
 К МИНЕРАЛОГИЧЕСКОМУ МУЗЕЮ имени В.И. ВЕРНАДСКОГО

Кратко освещена история музейного дела, минералогических музеев мира и Украины в контексте предпосылок основания нового музея в Украине. Создание Минералогического музея имени Владимира Вернадского — это воплощение в жизнь одного из многих проектов первого президента Украинской академии наук. К первоочередным её задачам он отнес создание Минералогического музея, который должен был состоять из двух тесно связанных учреждений, — собственно Музея и Минералогического института. Через 50 лет такой институт — Институт геохимии, минералогии и рудообразования имени Н.П. Семеновко НАН Украины был создан, через 100 лет наступила очередь превратить минералогическую коллекцию при Институте в Минералогический музей имени всемирно известного ученого, вся жизнь которого была тесно связана с Украиной. Минералогическая коллекция создана в 1978 году, ее основанием стали личные коллекции минералов известных украинских минералогов академиком Евгения Лазаренко и Александра Поваренных. Сейчас коллекционный фонд составляет более 7000 образцов, которые представляют около 1000 минеральных видов и их разновидностей из более 50 стран мира со всех континентов. По разнообразию минералов собрание Института занимает достойное место в Украине. Больше половины образцов выставлены в тематических экспозициях: "Систематическая минералогия", "Самоцветный букет из кремнезема", "Окаменевшее дерево" и др. Приоритетной в коллекции является экспозиция "Минералы Украины", в которой представлены образцы почти всех минеральных видов, известных в недрах Украины.

Ключевые слова: минералогическая коллекция, минералогический музей, кристаллы-гиганты, экспозиция, В.И. Вернадский.

О.М. Ponomarenko, V.I. Pavlyshyn, L.O. Solomatina
 M.P. Semenenko Institute of Geochemistry, Mineralogy and
 Ore Formation of the NAS of Ukraine
 34, Acad. Palladin Ave., Kyiv, Ukraine, 03142
 E-mail: pan.igmof@gmail.com, v.i.pavlyshyn@gmail.com,
 mineralogi1610@ukr.net

FROM THE MINERALOGICAL COLLECTION
 TO THE V.I. VERNADSKY MINERALOGICAL MUSEUM

The history of museum business, mineralogical museums of the world and Ukraine is briefly covered in the context of the prerequisites for the founding of a new museum in Ukraine. The creation of the Vladimir Vernadsky Mineralogical Museum is the embodiment of one of the many projects of the first president of the NAS of Ukraine. The primary tasks of the then Ukrainian Academy of Sciences, he attributed the creation of the Mineralogical Museum, which was supposed to consist of two closely related institutions - the Museum itself and the Mineralogical institute. After 50 years, such an institute - of Semenenko Institute of Geochemistry, Mineralogy and Ore Formation (IGMOF) of the NAS of Ukraine was created, after 100 years it was the turn to turn the mineralogical collection at the Institute into the Mineralogical Museum named after the world-famous scientist, whose whole life was closely connected with Ukraine. The mineralogical collection was founded in 1978, it was based on personal collections of minerals of famous Ukrainian mineralogists academician Yevhen Lazarenko and academician Alexander Povarennyh. Now the collection fund consists of more than 7000 samples, which represent about 1000 mineral species and their varieties from more than 50 countries from all over the world. According to the diversity of minerals, the IGMOF of the NAS of Ukraine collection occupies a worthy place among its own kind in Ukraine. More than half of the samples are exhibited in thematic expositions: "Systematic Mineralogy", "Gemstone Bouquet with Silica", "Petrified Wood" and others. The collection "Minerals of Ukraine", which presents samples of almost all mineral species known in the bowels of Ukraine, is a priority in the collection.

Keywords: mineralogical collection, mineralogical museum, giant crystals, exposition, V.I. Vernadsky.